

Соколёнок

1/2019

январь-февраль

Кард

КЪВЕ ВАЦРА САДРА АЯЛАР ПАТАЛІ АКЪАТЗАВАЙ ЖУРНАЛ

Катран телер

«Кард» журнал я зун дирибаш,
Зи гьебеяр лувар я.
Аци-Баци, КъватИи-КІватІаш
Зи рикІ алай дустар я.

Са лувак за хуьзва хкет
Муькуь лувак лай-лаяр.
Мани лугъуз, ийиз суьгъбет,
Ксурзава аялар.

Дегъ замандин риваят гваз
Илифзава мектебдиз.
Хайи чилин тарих акваз
Вафалу хъуй метлебдиз.

Чи балайрин къени камар
Чир хъуй диде-бубайриз.
Тембеларни къамун ялар
Лайхлу хъуй тубайриз.

Журнал кхьихь, мугъман жеда
Къве вацралай садра зун.
Зун кІелайди кІубан жеда,
Вилив хуьзва «Катра» вун.

ЧІЕЖИ ШАИРДИН ЧІЕЖИ ЮБИЛЕЙ Байрам Салимован 90-шис

Алай йисуз лезги жемятдин юкьва, вири Дагъустанда ва адан сергъятрани машгъурвал къазанмишнавай, тІвар-ван авай, хейлин ктабрин автор Байрам Салимован 90 йис жезва. Халкъдин шаир цуькверин, манийрин, суваррин варз тир майдин вацра дидедиз хъана.

80 йисан юбилей тухудайла чна шаирдиз са шумуд суал ганай. Ада гайи жавабар къетІенбур хъанай. Гила вич чахъ галаз амачирла, рикІел хкунар лапни хуш жезва.

Шаирди лагъанай: «Залай вилик, зун атунал зи мукъвабур, хуьруьнбур шад хъанай. Зун хизандиз 13 лагъай аял яз атана. Зун жедайла зи дидединни бубадин 60 йисалай алатнавай. Зун садани гуьзлемшизавачир. Амма зун атана. Геж атай гатфар хъиз, эхиримжи цуьк хъиз, сувар хъиз. Гъавиляй зал белки Байрам (яни сувар) тІварни эцигна. Зазчиз, имдуьзкархъана. Зун атун сувар яз къур, зак умудар кутур мукъва-къилийрин, хуьруьнбурун ихтибарвал за квадарнач.

– Байрам муаллим! Вуна виридалайни рикІ алаз аялар патал кхъизва. Им дуьшуьшдин кар яни, я тахъайтІа вун чІехи хзанда чІехи хъайивилляй, ваз аялрин ацукъун-къарагъун хъсан чирвилляй яни?

– Аялрин дуьнья – им михъи, суьгъурлу, умудлу дуьнья я. Аялар патал рикІ гваз кхъин герек

я, гъилелай цІар гайи шиирар аялри къабулдач. Алатай йисара за аялриз бахшнавай са шумуд ктаб кхъена: «Крчар алай варз», «Вучиз Къавкъазда аслан авач?», «Марфадин лай-лай» ва масабур. Виридалай михъи гъиссер за гъамиша балайриз бахшзава. Заз абурукай хайи чилел, хайи чІалал, ватандал, адетрал, тарихдал рикІ алай къегъалар хъана кІанзава.

– Байрам муаллим, ингъе атана яшарни хъанва. Вун шаирвиллин рекъяй къакъан дережайривни агакънава. Яшайишдин рекъяйни вакай чІехи буба хъанва. Вуна хтулрин юкьва жув гъикІ гъиссзава?

– Дуьз я, ктабарни хейлин хъанва, йисарни, аяларни, хтуларни. Уьмуьр я, уьмуьрдин бегъерар я. Яшар хъанва лагъана, зун уьмуьрдивай кирягъ туш. Къваларив къелемар экъечІнавай чІехи тара хъиз: за къулайвалгъиссзава. Зунгележегдиз умудлу яз килигзава.

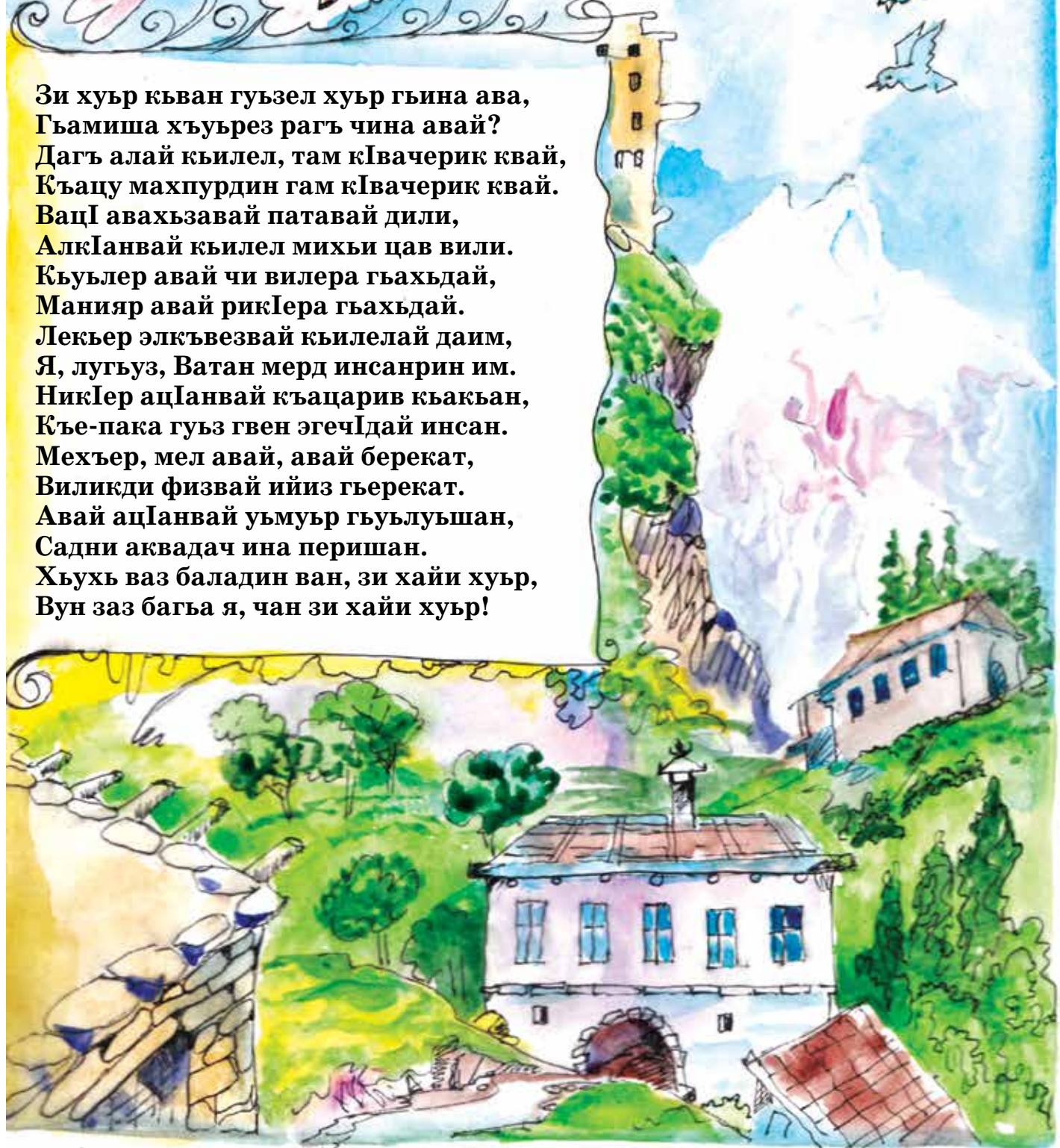
– Ви умудлу уьмуьр яргъалди ва бахтлудаказ фирай, гъурметлу Байрам муаллим.

Ихътин хийир-дуьадин келимайралди чи суьгъбет куьтягъ хъанай. Чи дуьбаяр Аллагъдиз ван хъана. Байрам муаллимди яргъалди ва бахтлу уьмуьр тухвана. Гила ам чи арада амач. Амма адан ктабар, фикирар, гъиссер даим чаз къуллугъ ийиз, несилар тербияламишиз амуькъда. Имни лагъайтІа бажарагъ авай халис шаирдин къисмет я.

ЗИ БАЙРАМ САЛИМОВ, ДАГЪУСТАНДИН ХАЙИ ХАЛКЪДИН ХУЪР ШАИР

Зи хуър кван гуъзел хуър гъина ава,
Гъамиша хъуърез рагъ чина авай?
Дагъ алай кълел, там кІвачерик квай,
Къацу махпурдин гам кІвачерик квай.
Ваці авахъзавай патавай дили,
АлкІанвай кълел ми хъи цав вили.
Къуълер авай чи вилера гъахъдай,
Манияр авай рикІера гъахъдай.
Лекъер элкъвезвай кълелай даим,
Я, лугъуз, Ватан мерд инсанрин им.
НикІер ацІанвай къацарив къакъан,
Къе-пака гуъз гвен эгечІдай инсан.
Мехъер, мел авай, авай берекат,
Виликди физвай ийиз гъерекат.
Авай ацІанвай уъмуър гъуълуъшан,
Садни аквадач ина перишан.
Хъухъ ваз баладин ван, зи хайи хуър,
Вун заз багъа я, чан зи хайи хуър!

Булахдикай Риваят

Стура са булах ава, виринра
«Жанид булах» лугъуз машгъур магъалда.
А булахдин яд къвезвалда къизилрай,
Мад са къвалах – адахъ тарих авалда.

Анаг къачуз душман атай береда,
А булахдай жегъил са кас экъечІна,
Ам гапурдив, Шарвилидин жуъреда,
Ягъи душман къбирмиш ийиз эгечІна.

Къвазна къиле стурвийрин, хайибурун,
Са патахъай ягъайла, къуд патахъай
Вай акъатдай, сан авачиз мейитрин,
Стуррин хуър гъилиз къачуз алахъай.

Гъалиб хъана стурвиар, душмандин
Липирни гъич амукъ тавур береда,
А кас вичин гапурни гваз гъулдандин
Гъахъ хъувуна ана, атай жуъреда...

Жани тир тІвар экъечІайдан булахдай,
Шарвилиди хъиз хайи халкъ азадай.
Къазва адан, игитдин, тІвар дамахдив,
«Жанид булах» лугъуз гила гъар сада.

Къве дуст

Бег машинрив къугъвазвай,
Цуд авай адахъ.
Къугъваз-къугъваз рахазвай,
Къил къуна патахъ.
Са машинни авачир
Къасум атана,
Сивел куълег алачиз,
Къевиз рахана:
– Куъз къугъвазва вун, къей хва,
Машинрив ялгъуз,
Я лугъудай на арха
Вун зи дар юкъуз?
Бега давам авуна
Мадни къугъунар
Акъвазарнач Къасума
Вичин рахунар
– Заз Бакудай зи дахди
Самолет гъида,
Адаваз зун яйлахдиз
Акъахна фида...
Чара хъанач Бегаз мад,
Пайна машинар,
Къугъвазвай къве дуст яз шад
Санал хвешила.

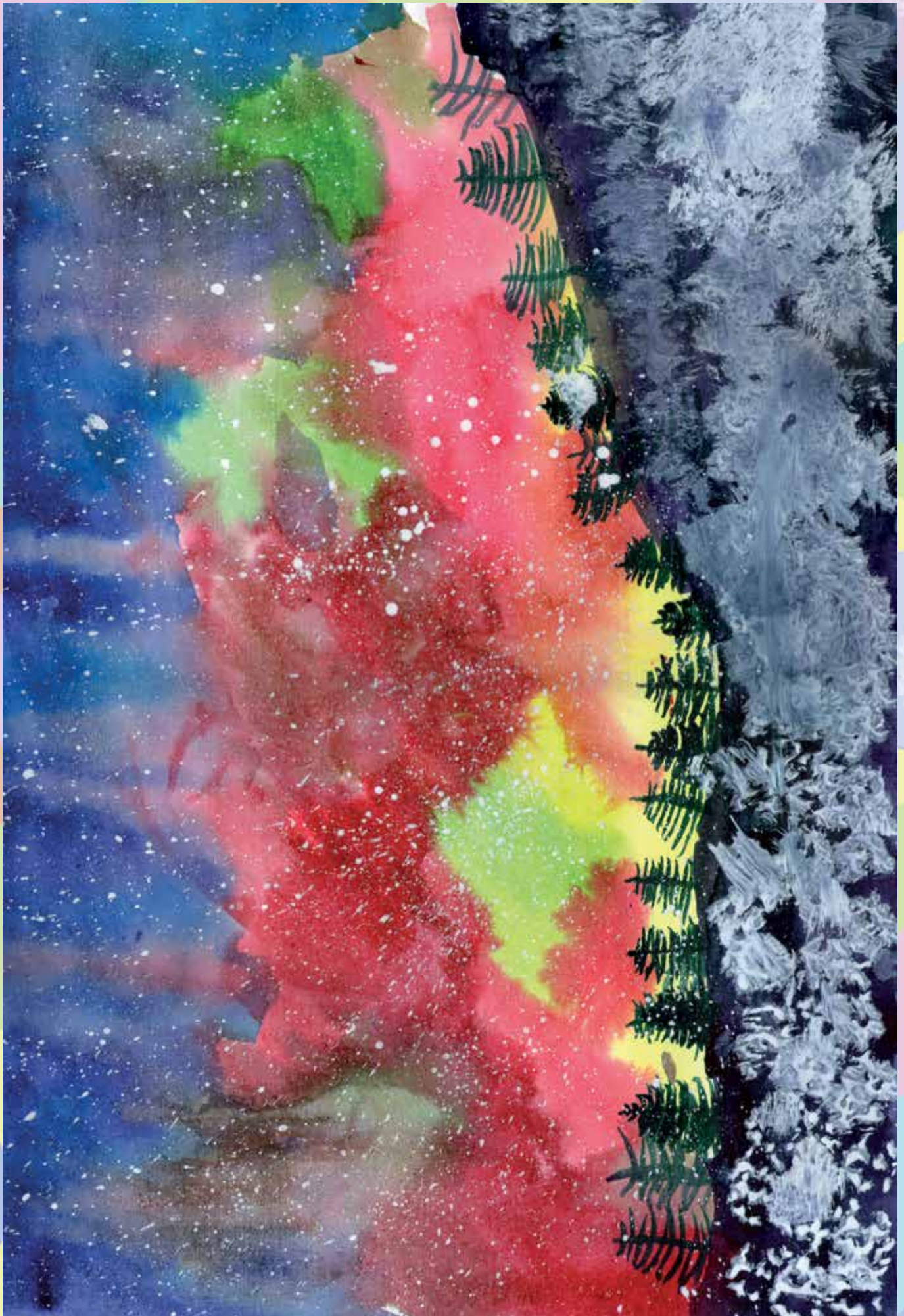

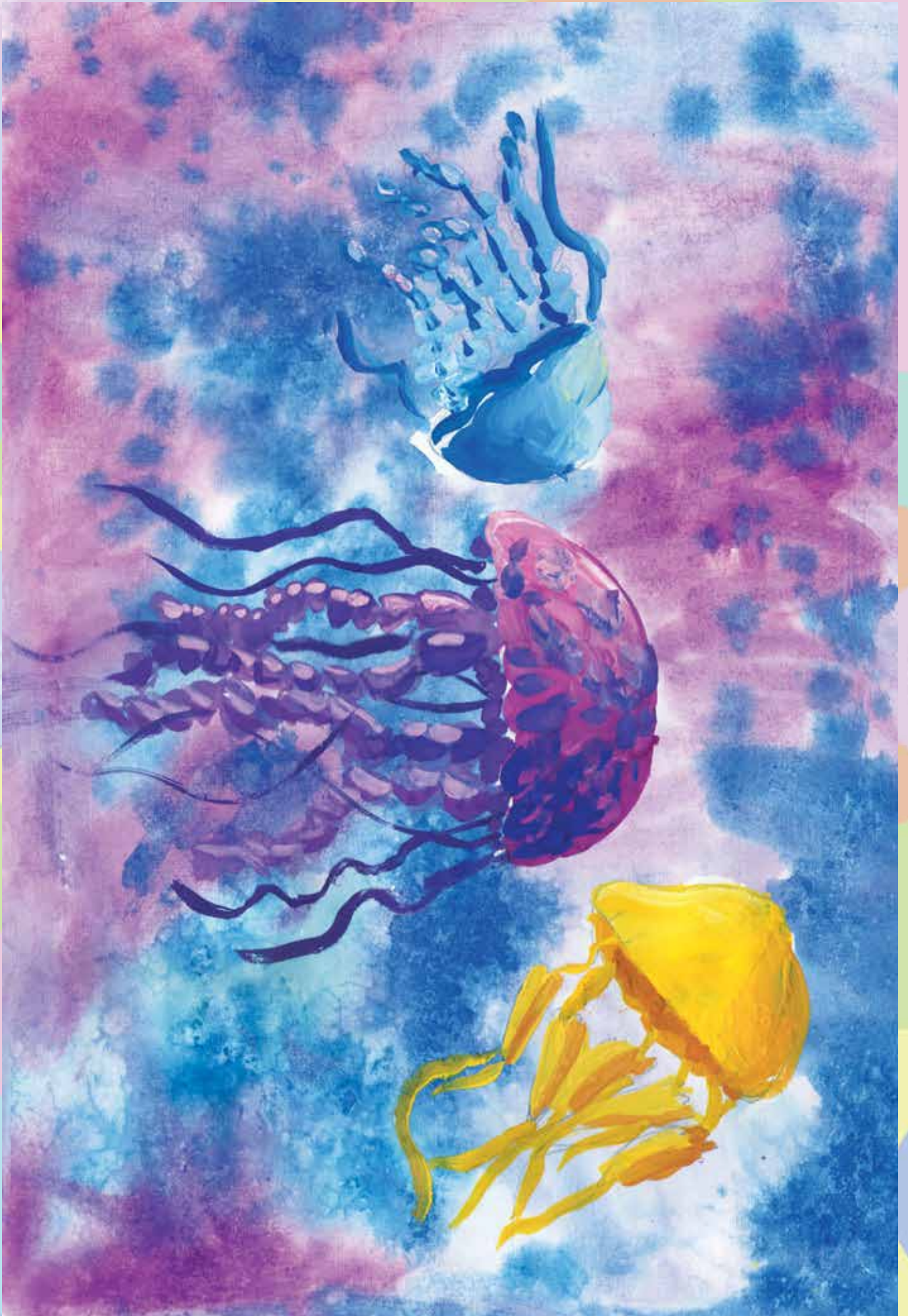
Гъвечин художник

И шикилдай аказвай руш Зейнаб я, Зейнаб Мурадовна Ханбалаева. Ада Махачкъаладин 39 нумрадин лицейда 3-лагъай классда кӀелзава. Адан къилихдила, мектебда къачузвай къиметрилай юлдашар, кӀвалинбур, мукъва-къилинар вири рази я. Хъсан кӀелзавай аялар чи мектебда гзаф ава, амма чна къе Зейнабакай «Кард» журналда суьгьбет авунихъ къетӀен метлеб ава. Зейнаб художник я, эхъ, художник. Ада чи редакциядиз гъайи шикилри чун вири гъейранарна. Чи редакцияда лагъайтӀа еке тежриба авай художникрини кӀвалахзава. Гъабурони Зейнабан шикилриз хъсан къимет гана.

Зейнаба чӀугунвай шикилриз килигайла, амкъетӀенбазарагъавай аял тирди аквазва. Муаллимрин, чӀехибурун буржи гъахътин аялрал гуьзчивал тухун, абурун руьгъ хкаждай куьмекар гун я. «Кард» журналди а кардик къил кутун яз 2019 лагъай йисан сифте нумрада Зейнабан са шумуд шикил гузва.

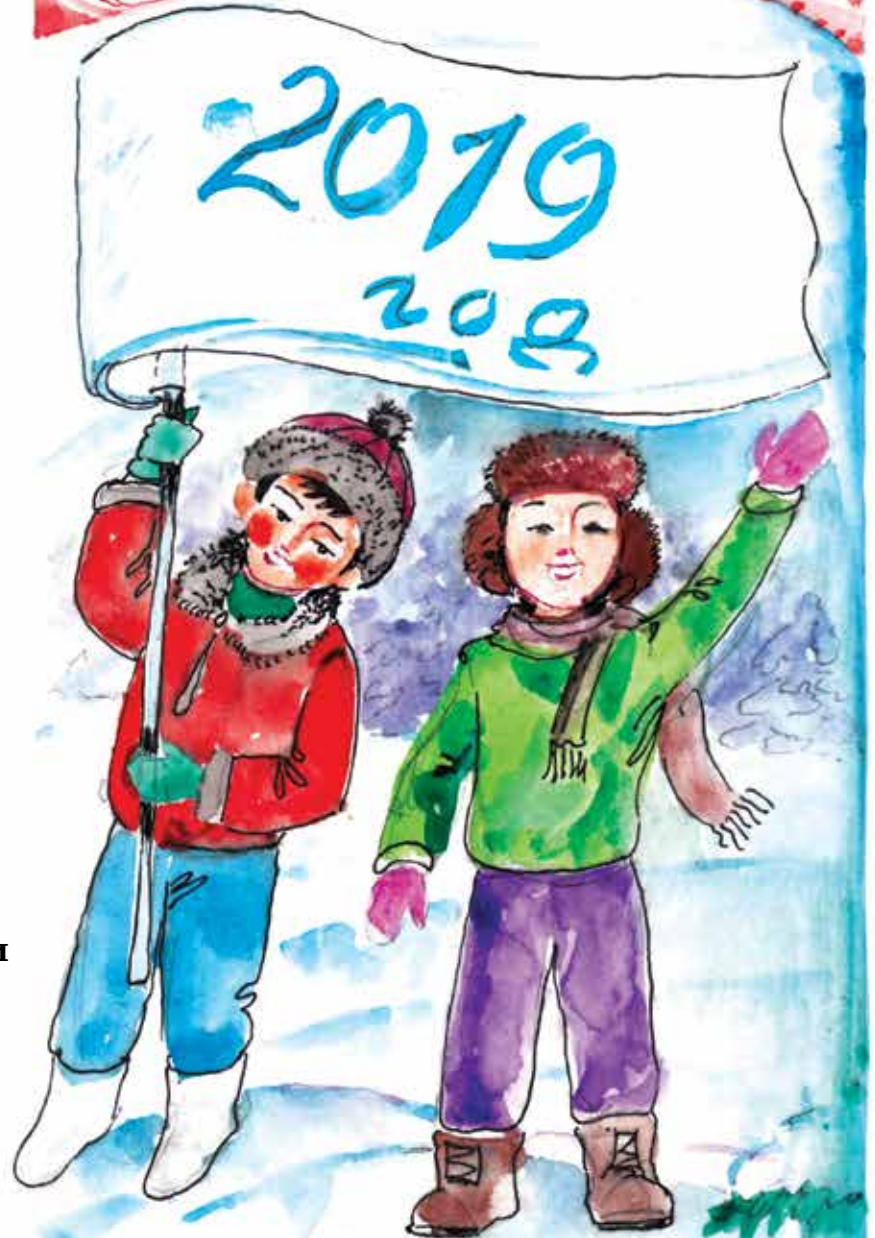

Цийин

Алирза Сайтов Йисан шиир

Зи халкъ кѣе ви сувар я –
Шад хъухъ, азадди.
Амач жеди, белки, ваз
Кими са затІни.
Инкѣилабдин женгера
Хъайибурун ярх
Хиялрикай хранвай
Пайдах ава вахъ.
Ава хирер-дяведин
Тагъмаяр агъур.
Орденарин медалар
Ивидив чІугур.
Гъулдан ава лигимай
На ви рикІин цІал.
Илим ава гъетерал
Авунвай кѣе цІар.
Сив акъална хъуьрезвай
Лежбердиз килиг,
Юкъ агъузна тегъенгар
Кутазвай чилик.
Яраб адан чехирдай
АквадатІа вуч,
Вуч гудатІа чили чаз,
Акъл ва я гуж?
Муьгъ тукІуьрна фяледи
Квачиз кларас, мих,
Къуй, эбеди хъурай вич
Стхавилин муьгъ!
ЦІразва зи капарал
Живедин гимиш.
Лугъузва за: «Ви никІин
Къаз хъурай битмиш!»
Лугъузва за: «ЯкІувай
АтІуз тахъуй фу,
Гъилерал хъуй чуьнгуьрни
Ви ругъдин къафун.
Дуьньядик ви пай хъурай,
Заманайра – тІвар.
ЦІйи йисуз садрани
Тахъуй ви рикІ тІар!».

Амач жеди, белки, ваз
Кими са затІни,
АкІ хъайила авачни
Вахъ са мурадни?
Авазва вахъ мурадар,
Къилиз фирай чеб,
ЭчІязова вахтуни
ЦІйи йисан кѣеб.

Мирзе Давыдован 80 йиле

Дагъустандин халкъдин шаир Мирзе Давыдов яхул халкъдин векил я. Республикадин Сундарали хуър адан хайи ватан я. Ина ам 1939 - йисуз дидедин къужахдиз атана. Ада Магъачкъалада музучилище, Москвада А. М. Горькийдин тварунихъ галай литературадин институт куътягъна, хейлин йисара Даградиодин лак члалан редакциядин редактор яз, РД - дин писателрин Союзда Правленидин председателдин заместитель яз кваллахна. Алай вахтунда хайи члалал акъатзавай аялрин журналдин – «Чавалачиндин» кбиле акъвазнава.

М.Давыдов зегъметкеш писатель я. Ада вичин вири къуватар лакрин, дагъустандин литература вилик финиз серфзава. И рекъе ам датлана фикир-хиялдик кваз гъерекатда ава.

Играмибалаяр, «Кард» журналдин даяхаяр, гъилевай 2019-йис стха халкъдин бажарагълу писателдин юбилейдин йис я. Адан 80 йис тамам жезва. Чаз чи редакциядин ва куъ тварунихъай гъурметлу юбилярдиз вичин уьмуьрдин къудкъад лагъай гатфар риклин сидкъидай мубаракиз кланзава. Къуй чаз вич гъамиша, рикле цийи эсеррин чешмеяр ргаз, квалел алаз акурай! Амин.

Чигедин стлалар

Чигедин стлалар,
Къванер хъиз алмаздин,
Синерал яйлахрин,
Чуьллерин юкъвазни
Веъенва Аллагъди.

Са стлал капал за
Эцигна явашдиз,
Дуьнья хъиз гунагърин:
Заз адай аквазва
Мелягъвал, савашни.

Мирзе Давыдов

Чешме

Дагъларин къам –
Гуъзел суна,
СтІалрин киф
Винел къуна,
Къванцин гуарар
Гатаз вичив,
Авахъзава –
Ван я хци.
Вине авай
Синерал мад,
ЧІка къазва
Булутри шад.
Лекъ къугъвазва
КІамув йигин,
Кутаз адак
Лувар вичин.

«КІам зи вах я!» –
Лугъуз адал,
Элкъвезва рагъ –
Ифей гъайкал.
КІамун гъубгъубл
Секин жезва,
Адаз дуънья
Ширин жезва.
КІамуз гъевес
Авай yine,
Мукъва жезва
Дагъдин чешме.
Авахъзава
Ахлани ам
Дередихъди,
Къвалаллаз кІам.

КІаму чешме
Къазва кІеме,
Гуя ам я
Багъри куърпе:
– Зун галачиз
Къурада вун,
Дар дерада
ЦІрада вун.
Жувахъ галаз
Ялда за вун,

Твада дири
Гъалда за вун, –
Вич yine къаз
Рахазва кІам,
КІул дакІуриз,
Юазва ам.

Тикдиз къуна
Гардан назик,
Чешме къамув
ЛубкІвена икІ:
– Вибур гъакІан
Дамахар я.
Чун квахъайтІа,
Амукъдач вун»
Къе хъиз, къванцел
Алукъдач вун.
Чешмедин гаф
Гъахъ яз къатІай
Гузмач къаму
Мад сивиз къай.

*Таржумаяр – Зульфикъар
Къафланованбур.*

Гуж жъбийи селми

Тичче

(Хкет)

Къуьнуьхъ кварар галай са керетІ рушар булахдал физ рекъе гъатна. Са рушан тІвар Селми тир. Рекъе Селми акъваз хъана, шехъиз башламишна.

– ГъикІ хъана, вуч хъана? – хабар къуна рушари. Селмиди жаваб ганач, мадни къатиз шехъиз башламишна. Юлдашарни секин хъанач. Эхирни Селмидай гаф акъатна:

– Аман, чан вахар, шехъ тавуна за вучин? Зун гъуьлуьз фена, гадани хана, ахпа гъа гада къейитІа за вуч чарайда? Аман гуж! Йикъе авай Селми акур амай рушарини чпин кварар чилел эцигна, ацукъна вири шехъиз башламишна. Шехъна, шехъна, ахпа вири къарагъна, шелар ийиз-ийиз Селми дидедин патав рекъе туна.

Шелар ийизвай рушарин юкъваваз хтай руш акур диде, мет гатаз, абурун вилик экъечІна:

– Аман гуж, вуч бедбахтвал я чи кьилел атанвайди?

Рушари Селмидин дерт адан дидедиз ахъайна. Мет, кьил гатаз, дидени шехъиз башламишна.

И арада Селмидин буба кьвалев авачир. Ам арабадик кутлундай кьвед лагъай яц къачуз фенвай. Буба хкведалди мажал амачир дидедини руша, куъра авай яц туклуна, Селмидиз гъуьлуъз фейила хъайи, ва ахпе рекьидай хцин садакъаяр гана. И арада кьвед лагъай яц къачуна, гила арабадик кьве яц жеда лугъуз шадвал ийизвал буба гъаятдиз гъахъна.

Килигайтла, гъаятда авайди са кьиямат я. Пабни руш, шехъдай къван вилер даклуна ацукънава. Гъаятдин пипле садакъадай пайнавай яцран лини кларабар гъамбардиз янавай.

Баллажар

(эскиз)

Са сеферда пуд дуст-пуд гъурчехъан сев ягъиз тамуз фена. Бегъем тамузни гъахъ тавунмаз, сад лагъана валарикай сев хкечна вичин магъарадиз гъахъ хъууна. И агъвалат акур дустарикай сада лугъуда:

– Ядаяр, зун и севрен магъарадиз гъахъда, эгер зун кӀеве гъатун хъайитӀа, за кӀвачер галтадда, куьне зун ялна акъуда.

– Хъурай – рази хъана дустар.

Къиллихъди гъахъна и кас магъарадиз, кӀеве декъикъани алатнач – кӀвачер галтадиз башламишна. Дустарини, меслят хъайивал, ялна ам тӀуьквендай акъудна. Акъуд авуна, амма къил галамачир. Ибуру сада-садаз лугъуда:

– Аллагъдиз шукур, вич сагъ-саламат я, амма адан къил гъиниз фена? Муькуьда жаваб гуда:

– Белки адал къил алачир жеди, ваз адал къил алайди якъин чидани?

– Якъин завай лугъуз жедач, ша чна фена адан папавай хабар къан. Фена ибур къведни и бахтсуздан папан къилив ва хабар къуна:

– Я вах, ви гъуьлел къил алайди тирни? Папа жаваб гуда:

– Чанстхаяр, за Аллагъдалкъин къазва, къил алайни алачирни заз чидач. Амма бапӀахар ада гъар йисуз къачудай.

Мурад Саид

Тъвечли дужетур

Пенталгинни Кеторол
Къачуна за аптектар,
И дарманди зи дахдиз
Талар рекъиз куьмекда.

КІвалахдилаь хкверла
Акатна ам тІурфандик,
Къанвай ятар лекъверин
Хъвана адан дабанри.

Беден туна кавалда,
Ярх хъанва ам бажгъандал;
Тирш язава. Уьгъуьни,
Акъатдай хъиз руьгъ чандай.

Духтурхана мукъварал
АлатІани – эвердач, –
Авиценна язва зун,
ТІал куьчардай жигеррай.

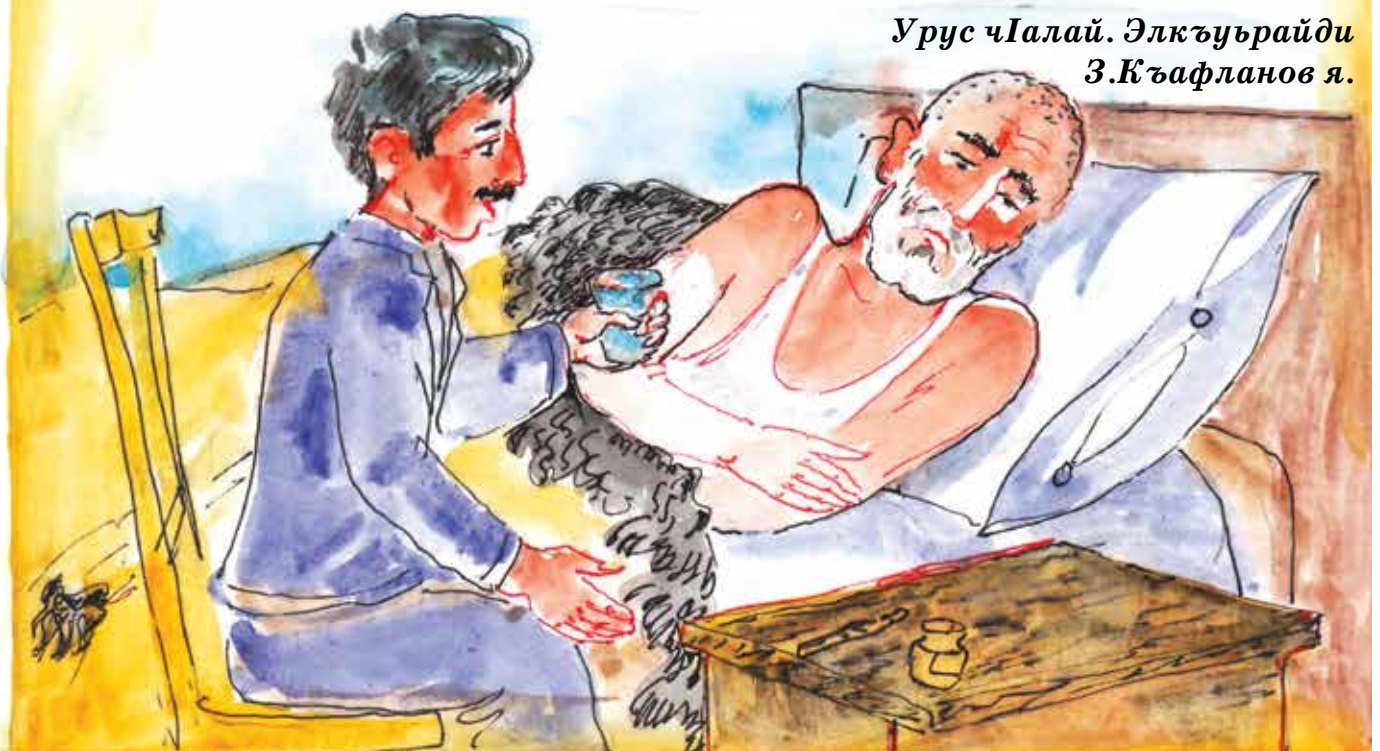
Сагъарда за дах жуван,
Дуьадин чІал мецеллаз.
Къарай къвенни хъиз, лагъ,
Вич хвейи кас меселлаз?!

Герек хъайтІа, за халкъдин
Жебехана ачухда,
Жерягъ хъана, начагъдан
Сагъвилини экв артухда.

Жуна, бинтер, далуган
За уьзуьрдал эцигда,
СтІалризни спиртдин
Ара-ара килигда.

Акурай квез, пакамхъай
Рагъ атана утагъдиз,
Начагъзавай зи дахдин
Чин куькІвена, чирагъ хъиз.

Урус чІалай. Элкъуьрайди
З.Къафланов я.

Аялринг Рахунар

Тичме

Дневникда авай кѳиметар акур дидеди лугъузва:

– Я хва, мус килигайтІани аквадайбур гѳа 3-дар жезва, ваз маса кѳиметар чидачни?

– Кѳамир зи хтулдик, – лугъузва бадеди, – пака ада, аквада квез, вири тарсарай 1-дар гваз хкведа.

– Диде, заз морожна кѳачудай пулунихъ гила пасукІ кѳачу.

– Вучиз, чан хва, ваз морожнийар кІамачни?

– КІама, диде, амма вун кѳежел экъечІ, цавай морожна кѳвазва. ПасукІ алахиз кІамайкѳван неда чна.

– Диде, чи дана михъиз бедрягъ хъанва.

– Ада вучзава, чан хва?

– КѳацІай квачералди тІунавай векъериз кѳуъл гузва.

– Гурай ман, бес данади вичин данавал авуна кІандачни?

– Заз ада кѳуъл гайи векъ тІуър чи кал начагъ жез кичІе я.

– Ви меслят вуч я?

– Ша чна а векъ запун ягъиз чуъхуън.

ГЪАФ ЧИДАЙДИ...

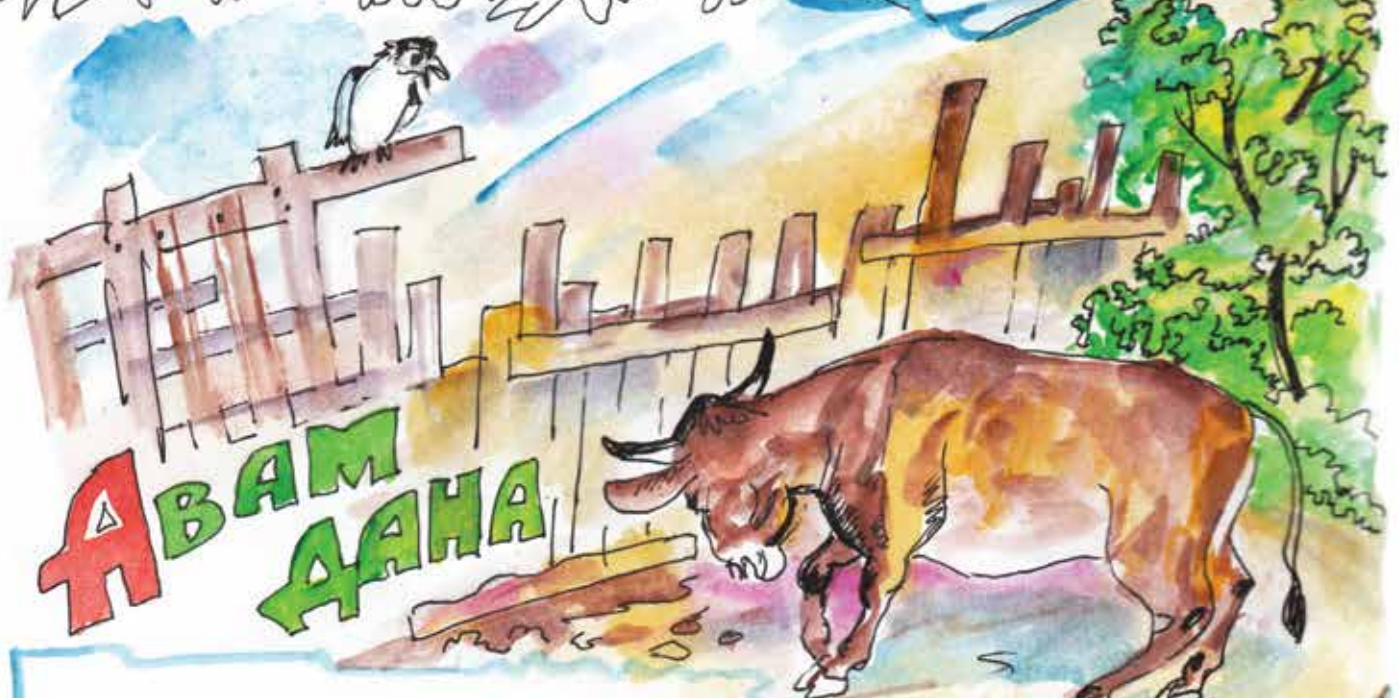
Муаллимди нубатдин суал гайила классда авай аялрин гьилер цава хьана. Тек са Гъажиди гьил хкажनावачир.

– ГъикI хьана, Гъажи, ваз зи суалдиз жаваб чидачни?

– Чида, малим.

– Бес на гьил куьз хкажзавач?

– «Гъаф чидайди тIимил рахада» лагъай бубайрин мисалдикай менфят къачузва, чан малим.

– Диде, диде, чи данадин фу кьилиз акъатнава, ада чи жагъун кукIварзава.

– Ваз вуч чида, чан хва?

– За дубдгъвер алай фу гудалди ам секиндивекъел къатканвай, фу тIуьрла кьил жагъунда эцязева.

– Вучин, хва, чIал тийижир гъайван я ман.

– Бес адаз завай фу къакъуддай амалар ни чирна, гъада чIални чиррай ман, тахъайтIа ам уьмуьрлух авам яз амукъда.

Чехи диде ракъиник
Ацукънава кавалдал.
Адан шикил чӀугвазвай,
Азаб ала аялдал.

Рагъ туракъ я гъамиша,
Лацу я ранг живедин,
Гъи ранг хъурай биришар
Чинал чӀехи дидедин?

— Алаша я, Азад, вун, —
Лугъуз диде хъуьреза.
Хирер алаз са къад вун
Гъар къуз кӀвализ хквезва.

— Бес цицӀрел куьз хер жедач,
Къачу дарман гуьцӀ, диде.
Галат тийиз звер жедай
Хъурай закай цицӀ, диде.

Хуш я некни къаймах заз,
Емишрикай ширени.
Ричал хъвазвай чи дахдал
Хъуьреза чи ферени.

Тажуб я зун, акур дад,
Чехибурун амалрал,
Куьз хуш ятӀа Ричал яд,
КӀасдай хъуькъвер аялрин?

КЪВАЛАК КЪУМПАРАЯР КВАЙ ВЕРЧ ХАЛА

хкет

Саклани кьил хуз тежесвай са кесиб касди инай-анай къван-тахта кватна са гъвечи демек эцигна. Къунши хуряй, вичин руш тухванвай къавумдивай тлалабна са 4-5 цицибни гъана. Са къадар вахтундилай демек верчерай ацлана. Кесибдални як-члар хквез башламышна, гъар юкъуз какамакани нез, артух амукаяй какаяр базардин югъ атайла маса гуз, алвер хъайи пулунихъ верчериз гудай тварни къачуз кесибдин крар вилик фена.

Амма вири патархъай динжвал садазни жедай адет авач. Хабар никай гун, демекда авай верчерик квай са набут вечеркай. Ам гъвечлизамаз адаз дидевал авур вечерен лувакай хкатна чилел аватайдалай къулухъ са падкъенез фейи патахъ хъанвай. Амай верчери ам кваз къадачир, твар недайла чукурдай, «Патахъ», «Патахъ» лугъуз клуф илигдай. Эхирни ихтин уьмуьрдикай киягъ хъайи вече, ацукъна фагъум-фикир авуна, вичин уьмуьр михъиз дегишарун къетна.

— ИкI гешилани мекъила жедалди кьиникъни хъсан я, — лагъана, патахъ верч гъаятдай экъечна, гвенар гвена акъалтнавай никлиз фена. НикIе хейлин къуьлуьн кьилер, тварар амай. Аллагъди рехъ къалурайда хъиз, вече тварар кватлиз, каш члугвадай къван чанта хъиз куьрс хъанвай вичин къвалак кутаз хъана. Са тварни вече тлуьнач. Абур са мукъаят чкада ада

чуьнуьхна. Пакадин юкьуз и вече
а тварар са-сад кьачуз, вичин вечерен
пацаралди чилик кутуна, винелайни руг
аладарна. Кье-пака лугьуз бегьердал
вил алаз ацукьна. Вичи лагьайтла, гьа
шар-пепе нез са жуьреда кьил акьудна.

И арада гуьзлемиш тахьай хьтин
кар хьана. Цанай хьфизвай лежберри
лугьузвайвал гьа вече тварар цанвай
никлиз ханди вичин балкIанрин рамаг
акаьйнаваз жеда. Фида верч, килигда,
дугьриданни гьакIя, рамагдикьуьлгайи
ник чир жедайвал амач. Ажугьлу хьайи
вечре пагьливандин кьуват гьиссда.
Ада и хандин рамаг хандин дараматар
галайвал гьалда. Рехь яргьалди яз
вечрез гишин жеда. ИчIи хьанвай
кьвалак квай якIун чанта кIвачера
акьазвай верч михьиз шулу хьанвай.
И арада адал са сикI гьалтда. Гзаф
яргьияр тавуна, ада и сикI тукьуьмна
тада. Туьтуьна сарар авуна тIуьр сикIре
вечрен каш рекьидач. И арада адал са
жанавур гьалтда. И жанавурни вече
гьа сикI хьиз тукьуьмда. Гила адаз
кьуват хкведа. Руфун-дулу хьанвай
вечрез гила герекди яд тир. Инихь-
анихь вил вегьейла адаз элцифнавай яд
авай вир аквада. Цихь кьарих хьанвай
балкIанриз яд хьваз кIан хьайила,
вечре, лув гана фена, са стIални тун
тавуна вир вири хьвада. ТIуьна-хьвана
гумрагь хьанвай вечрез са жуьредин
ханарихьайни кичIе яз амуькдач.

Хандин гьаятдив агакьайла ибурун
вилик везир экьечIда.

– Вуч хьанва, вуж герек я?

– Вун герек туш, хандиз эвера, – жаваб
гуда вече.

ЭкьечIда хан. Вичин секинвал
чIурайди верч яз акур хандиз пис хьел
кьведа.

– Хан, заз вахьай кIусни кичIе
туш, – лугьуда вече. Вуна зи кIур
ганвай никлиз ганвай зиянар вахце, –
лугьуда.

Ажугь хуьз тежезвай ханди чин
яру хьана гьарайда: «И ягьсуз патахь
верч кьазар авай телевидиз гадра,
адан дуван гьабура аквада».

Тевледиз гадрай верч къазари чухваз кІам-шам амаз вechpe вичи рекъе чан аламаз тукъуьмай сикІ экъуьч хъийида. Азадвал гъиссай сикІре къазарал гъужумда, тІурбуьр неда, амайбур къазунда. Ахпа секин хъайи сикІ вechpe мад тукъуьм хъийида.

Экуьнахъ атай къаравушдиз пачагъдин паб хъиз къурал ацукънавай верчни, чкІанвай къазарикай амай цІакулар аквада. Къаравуш гъарай гваз везирдин патав, везирни хандин патав фида. Хандини а верч балкІанрин кІурарик гадра лагъана буйругъ гуда.

КІеве гъатай вechpe декъикъада вичи тукъуьмнавай жанавур экъуьч хъийида. Жанавурди балкІанлар тукъуьхар къаз рекъида. Вechpe лагъайтІа, жанавур мад тукъуьм хъийида. Экуьнахъ атай къаравушриз геликъай балкІанар ва са къерехдихъай килигзавай такабур верч аквада.

Къил квахъай ханди патяхъ верч жуьгъенрив ацІанвай чІехи тІанурдиз вегъ лагъана буйругъ гуда. Верч тІанурдиз гадарна, вири кІвалериз хъфида. Верч лагъайтІа, вичин къвалак квай къвед лагъай руфуна цанвай вирин яд вири илична, жуьгъенар, чил-къав вири къурна, вич къуруриз са патяхъ фена ацукъда. Экуьнахъ вechpen кІарабрикай амай рухъ кІватІ хъийида лагъана атай хандин вилик экъечІай жуьретлу вechpe фена хандин вилиз вичин кІарабдин кІуф сухда, ахпани ада ханни тукъуьмда.

Гъахъсуз хандин девлетарни кІватІ хъувуна, верч вичин сифте гъаятдиз хкъведа. Вири верчер кІватІна, ада лугъуда: «ГъикІ хъана, демеквиар, гила квеззи патяхъ къвалак гъихътин къумпараяр кватІа чир хъанани? – лагъана жузада. – Гила къванни дустни душман вуж ятІа къил акъуд, жуванбуруз къадиряувал къалура».

Къез чидани?

Бегълеяр

Бегълеяр алуکلун лап куьгъне адетрикай сад я. Абур сифте яз мекъи вилаятра, ягъмур авай йикъара алуکلун патал дегъ замандин инсанри арадал гъана.

Чаз чизвай, чпин миллетрал тІвар акъалтнавай халкъарикай бегълеяр сифте аз алуклІайбур къажарарни румвияр я. Машгъур грек Гомеран «Одисея» тІвар алай ктабда кхъенва, бес багъда кІвалахдайла абуру (къилин геройрин тІварар къуна) бегълеяр алуклІиз хъана.

Сифте бегълеяр анжах къеркъерин, хамунинбур, ахпани тумаждинбур яз хъана. Абур дяведиз ва гъуьрчез фидайла иллаки герек къвезвай.

VIII-XI лагъай асирра Европадин гзаф уьлквейрин агъалийриз

бегълеяр алуکلун адет хъана. Абур гзаф герек жердавай, абурун ерини дегіш хъана. Абур парчадикай, кетендикай цваз башламишна, чебни къуьнтинив...къван яргъибур.

Девлет авай пачагъдин папари бегълеяр багъа къашаралди, нехишралди безетмишиз башламишна.

Са къадар геж хъиз къелечІ тумаждин бегълеяр модда гъатна. Моддин сифте жергейра Франциядин дамахчи папар авай. Чи лезги мегъалра ва Къавкъаздин вири уьлквейра сун гъаларикай хранвай бегълеяр сейли я. Абур мекъи хъуьтІуьз аллеррай авахъдайла чарасуз затІар я. Адет яз бегълеяр хзанда бадейри храда, чпин чан, гъилер сагърай.

Мектебар гъикі арадал атана?

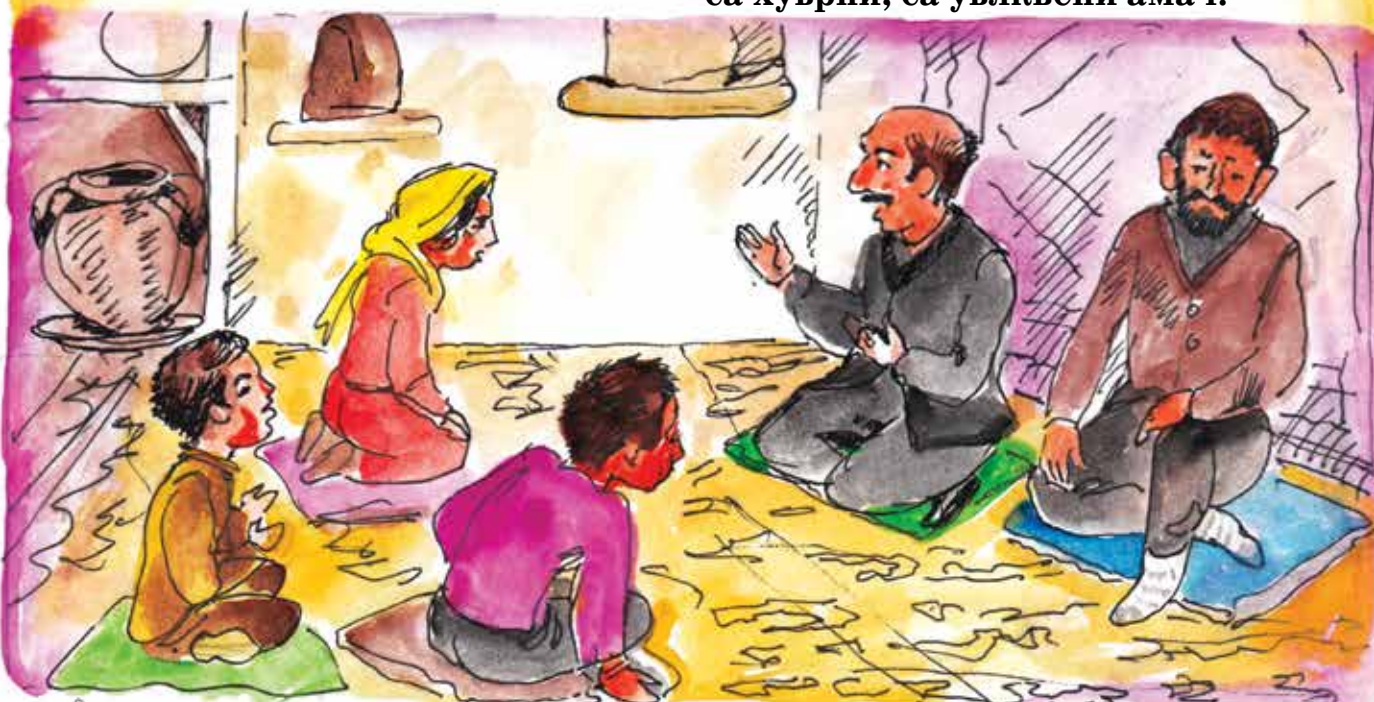
Дегъ заманайрилай инихъ инсанар санал кІватІ жез, тухумар кутаз яшамиш хъана. Ява-яваш гъар тухумди вичин адетар арадал гъана, вичин тежриба тукІуърна. Къуъзубур рекъиз, гъвечІибур къвез уьмуьрар давам хъана.

Уьмуьрда четинвилерни гьалтзавай, гъялна кІандай месэлаярни жезвай, арадал гъанвай къван тІебиатдин, уьмуьрдин чирвилерни артух жезвай. А тежриба цІийи несилрини давамарун чарасуз жезвай. Имни диде-бубайрин, камаллу, агъли инсанрин къилин везифа хъанвай. Абуруни жегъилар тухум-тухум, рутІ-рутІ кІватІиз абурухъ галаз суьгъбетар тухуз жедай. Им гележегда жедай мектебрин лишан тир. И сифте «мектебар» рахунрин, несятар, меслятар гунин «мектебар» хъана.

Яваш-яваш кІел-кхьин арадал атана, алфавитар тукІуърна. Абур несилриз чирун къилдин везифадиз элкъвена. И меселани лагъайтІа къилдин хзандивай ва я тухумдивай къилиз акъудиз жедайди тушир. Вири жемятдин месэла тир. Гъа икІ и месэла гъялдай идара чарасуз хъана, гъамни сифте мектеб я.

Сифте мектебар гъина ва мус ачух хъанатІа садазни чидач. Чизвай тІимил делилрай 5 - 6 агъзур йис идалай вилик сифте мектебар Египетда, Китайда ва са бязи маса уьлкейрани хъана лугъуда.

XVIII лагъай асир агакъайла образование инсаният патал чарасуз тирди тестикъ хъана. Анжах эхиримжи са шумуд виш йисуз чирвилер къачун гъар са аялдин буржини, ихтиярни тирди тестикъ хъана. Гила лагъайтІа мектеб авачир са хуьрни, са уьлквени амач.

Кочмаллу Келимояр

1. Хуьруьхъ галаз гьуьжет кьурди
хуьруьвай жеда.
2. Са гъиливай кап ягъиз жедач.
3. Гъар са макъамдал кьубл къведач.
4. Къуншидин верч къаз хъиз аквада.
5. Мез сад, япар къвед, садра лагъ,
къведра яб акала.
6. Марф къвазвай юкъуз верчериз яд
гурбур гзаф жеда.
7. Чехи девени пар ядайла метІерал
акъвазда.
8. Сиверай сивериз фейи самуникай
гъвар жеда.
9. КицІ дуст хъайитІани, гъиле лаш
яхъ.
10. Кака чуйнуйхайда балкІанни
чуйнуйхда.

Змуча - муча?

Заз балкІан я чамардавай,
Мал-къарадиз чІал я ам.
Тагъар гвайдан гъиле жедай
Нехир гъалдай...я ам.

Гъатнава марф зи хъиле,
Къав алай тІвал зи гъиле.
Къежира, марф, жеда тІа,
Килигин вуж шедатІа.

Ам галачиз куъчеда зун
Жеда пашман, жеда суџ.
Акурла, хуш хъуъреда зун,
Ам я зи рикІ алай...

Я гамиш туш, я яц туш,
Гъаятдавай ругъвац туш.
Ислягъ, къени мал я ам,
Чаз нек гудай...я ам.

Ам руквадин я душман,
ТІуънни гъа руг я адан.
ХуртІ ийиз руг чІугвада,
КІвалера нур къугъвада.

ХУДОЖНИК МУТАЛИБ МУТАЛИБОВ

Чи «Кард» журналдиз акъ-атзавай шиирарни, гъикаяярни, хкетарни гуърчег, ажайиб шикилралди безетмишзавайди Муталиб халу я, художник Муталиб Муталибов. Вични гъакІан гъевеслу шикилар язавайди ваъ, гзаф йисара искуствода кІвалахзавай пешекар художник.

Муталибан ери-бине Рутул райондин Агъа КІатІрух тІвар алай хуър я. Махачкалада авай Жамалан тІвар алай художественный училище акъалтІарай Муталиб, армиядани къуллугъна хтайла, Дагъ-устандин школяр патал учебникар, хрестоматияр акъуддай ктабханада хейлин йисара художественный редактор яз кІвалахал хъана. А йисара художникди безетмишай ктабрай куъне гилани тарсар чириз ама.

Аялрин къилих хъсан чидай, гила лагъайтІа вичикайни чІехи буба хъанвай художникди алай вахтунда гзаф рикІ алаз аялар патал акъудзавай журналра кІвалахзава. Ада чІугвазвай гъар са шикил къетІен хатІ авайди, рикІел аламукъдайди жезва. Алай йисуз художник Муталибан 60 йис тамам жезва.

Чна «Кард» журнал кІелзавай аялрин патай художник Муталиб Муталибоваз адан баркаллу юбилей мубаракзава ва мадни еке агалкъунар хъурай лугъузва.

Соколёнок

ISSN№0206-7978

Кард

1/2019

январь - февраль

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:

Министерство информатизации, связи
и массовых коммуникаций Республики
Дагестан.

Регистрационный номер
ПИ №ТУ05-00348 от 01.12.2016 г.
выданный управлением Роскомнадзора
по Республике Дагестан.

Издается с января 1980 г.

Руководитель – главный редактор

Мурад Ахмедов

Редколлегия:

Х. Хаметова (редактор)
А. Кардаш
А. Исмаилов (зам. гл. редактора)
З. Кафланов
К. Акимов
Т. Зургалова (ответ. секретарь)

Художественный редактор З. Даганов

Технический редактор Т. Лузина

Художник номера М. Муталибов

Формат 60x84 1/8.
Уч. изд. л. 3,71.
Уч. печ. лист 3,26.
Бумага офсетная.

Дата выхода в свет 11.03.2019г.

Тираж 562 экз.

Заказ № 336.

Типография:

ООО «Издательство «Феникс-пресс».

Адрес типографии:

367018, РД, г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель:

Государственное бюджетное учреждение
Республики Дагестан «Редакция
республиканских литературных журналов
«Соколёнок» и «Литературный Дагестан».

Адрес редакции и издателя:

367000, РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Электронный адрес редакции:

litdag@mail.ru

Лезгинский язык

Индекс: на год – 63338,
на полугодие – 73906.

Цена свободная